

Hnutí DUHA

Reforma lesního zákona

Přestože znečištění z elektráren a chemiček pokleslo, české lesy nadále zůstávají nemocné. Příčinou je hlavně špatné hospodaření: nadměrná výsadba umělých smrčín, holosečné kácení a odvážení veškerých živin z lesa. Umožňuje to špatná legislativa a nevhodná pravidla dotací. Proto Hnutí DUHA prosazuje reformu lesního zákona a dotačních programů. Tento informační list shrnuje hlavní problémy i jejich řešení.

foto: Leo Košťál

foto: Milan Reška

Lesy jsou pro Čechy hlavně oblíbeným cílem výletů a místem k rekreaci. Zároveň pomáhají zadržovat vodu a slouží jako zdroj dřeva.

České lesy

Lesy pokrývají 2,6 milionu hektarů: asi 33 % českého území [1]. Soustavně jich mírně přibývá: dnešní plocha je asi o desetinu větší než ve dvacátých letech [2]. Více než polovinu tvoří smrky, pouze 23 % jsou listnáče [1]. Asi 60 % je ve státním vlastnictví: tyto pozemky spravuje převážně podnik Lesy České republiky. Zbytek patří hlavně soukromým vlastníkům a obcím či městům. Vytěží se zde asi 15 milionů kubíků dřeva ročně, tedy zhruba o 13 % méně než za stejnou dobu přiroste [1].

Hnutí DUHA podporuje větší využívání dřeva – obnovitelného přírodního zdroje. Ovšem lesy nejsou pouze zásobárna surovin. Závisí na nich i kvalita našeho života. Slouží jako plíce krajiny: čistí vzduch od škodlivin. Jsou místem, kam si lidé chodí odpočinout nebo na výlety. Podle statistik na každého z nás, včetně starců a nemluvňat, připadá asi dvacet návštěv lesa do roka, tedy bezmála každý druhý víkend [1]. Češi každoročně ve svých lesích nasbírají kolem 40 milionů kilogramů hub a dalších lesních plodů v celkové hodnotě kolem tří miliard korun [1]. Porosty zadržují vodu, takže tvoří zdroj pro studny či vodárny a brání povodním. Poskytují domov tisícům druhů rostlin a ptáků, hmyzu i dalších živočichů. Chrání půdu na prudkých svazích před erozí.

Hynutí lesů

Ovšem zdravotní stav lesů – jejich míra odlistění, takzvaná defoliace – zůstává velmi špatný. Koncem devadesátých let se dokonce opět začal poněkud zhoršovat [3]. Trend pokračoval také v roce 2004 [2]. Navíc se často objevují případy, kdy najednou celé desítky hektarů lesních porostů odumrou.

Třeba v Orlických horách chřadnou smrky od roku 1997 do současnosti; postupně zde došlo k výraznému poškození asi tisíce hektarů lesa a z části dokonce k úplnému odumření. Masivní hynutí smrků bylo pozorováno během

devadesátých let na Opavsku, aniž by zde bylo významnější znečištění [4]. Na mnoha místech jihu Moravy počínaje zimou 1997/98 hynou porosty borovice černé [5], v roce 2004 začala kalamičně odumírat i borovice lesní [6].

Sucho, horko, vichřice: rok 2003

Zvláště dramatickým případem náhlého hynutí lesů byl horký, suchý rok 2003. Tehdy asi 54 % vytěženého dřeva tvořilo nouzové, neplánované kácení způsobené náhlým úmrtím stromů: polomy, kvůli napadení kůrovcem nebo houbovým onemocněním a podobně [1]. Největší škody způsobil podkorní hmyz [7]. Na tyto důvody připadla těžba 8,2 milionů kubíků dříví, skoro dvojnásobně více než v roce předchozím [1].

Nižší exhalace

Lesy hynou, ačkoli znečištění je díky dobrým ekologickým zákonům daleko nižší než před patnácti lety. Tehdy české lesy těžce poškozovaly exhalace – především z uhelných elektráren – a související kyselá deště. Desítky čtverečních kilometrů porostů na hřebenech Krušných a Jizerských hor, v Krkonoších a jinde odumřely. Ale v letech 1990–2004 se emise oxidu siřičitého snížily o 81 procent [2]. Proč tedy stromy nadále chřadnou?

Příčina: špatné hospodaření

Vláda v roce 2000 zadala expertům z několika výzkumných ústavů, aby zpracovali podrobnou zprávu o příčinách špatného zdravotního stavu lesů [8]. Závěr zní: musí se především změnit způsob péče o lesy.

foto: Jiří Šnajder

foto: archiv Hnutí DUHA

Umělé smrčiny, které na velké části území nahradily původní duby, buky a jedle, jsou náchylné na škůdce a výkyvy počasí. Zároveň vytlačily původní českou přírodu.

Bezprostřední příčinou hynutí stromů je totiž změna chemického složení půdy. K němu ovšem vedle kyselých dešťů nebo imisí hodně přispívá také špatné lesní hospodaření. Experti vládě doporučili tři hlavní opatření:

- více v lesích sázet listnaté stromy, které lépe působí na skladbu živin v půdě;
- ponechávat v lese část dřeva, aby zde zůstávalo více živin;
- omezit holosečné kácení, které způsobuje ztráty humusu v půdě [9].

Listnaté porosty mohou zmírnit kyselost půdy až o 1,3 stupně pH, v průměru o 0,7 stupně pH [9]. Pro srovnání: znečištění v Krkonoších naopak zvýšilo kyselost asi o jeden stupeň pH [9]. Výzkum ukázal, že asi třicetileté pěstování listnáčů dokáže napravit škody, které v chemickém složení půdy způsobila sto let stará smrková monokultura [10].

Smrky namísto listnáčů

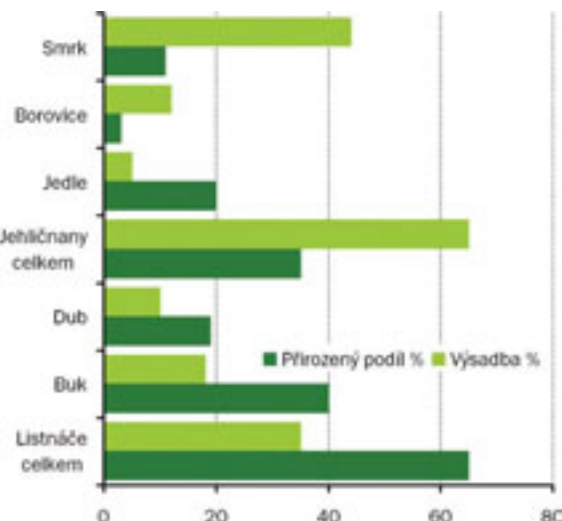
Největší část českých lesů tvoří umělé smrkové monokultury: rostou totiž rychleji a dřevo se snadněji zpracovává, takže mají lepší komerční výsledky. Přitom v přirozených podmínkách by smrčiny u nás tvořily pouze 11 % lesní plochy, převážně v horách [1]. Do zdejší krajiny patří hlavně duby, buky a jedle.

Nepřirozené smrčiny ovšem degradují lesní půdu [11]. Rozklad jehliček ji totiž – na rozdíl od listů – okyseluje. Ale to není jediný následek. Horský smrk je přizpůsobený chladu a velkému množství srážek. Pěstování v nepřirozeně teplých nebo suchých podmínkách jej činí více náchylným na škůdce a prudké výkyvy počasí. Lesy s přirozenou druhovou skladbou jsou odolnější [12]. Proto přibývá případů náhlého hynutí porostů. Zároveň tisíce druhů zvířat a rostlin vázaných na listnaté nebo smíšené lesy přicházejí o svůj přirozený domov. Proto se mnohé z nich ocitly na okraji vyhynutí. Umělé monokultury také podle některých studií hůře zachycují vodu, takže se zvyšuje riziko záplav [13]. Snižuje se rekreační

přínos: jedlová bučina nebo doubrava s množstvím ptáků, květin a hmyzu je příjemnějším místem pro výlet než ponurá smrková monokultura bez života.

Přesto se nadále sází hlavně smrky. Vládní statistiky přiznávají, že v roce 2004 bylo v lesích vysázeno skoro dvakrát více jehličnanů (65 %) než listnáčů (35 %) [1]. Jen samotných smrků lesníci vysadili dokonce větší množství (44 %) než všech listnatých stromů dohromady [1]. Podíl listnatých stromů na složení porostů se od roku 1970 zvýšil o pouhé tři procentní body [14]. Umělé smrčiny budou tedy nad zdravými lesy s místními druhy převažovat i nadále.

Do českých lesů patří převážně duby, buky a jedle. Přesto se zde sázejí hlavně smrčiny náchylné na škůdce a výkyvy počasí. Graf srovnává přirozený podíl hlavních druhů stromů se současnou výsadbou.

Zdroj: Ministerstvo zemědělství 2005 [1]

foto: Jirí Šnajder

foto: Petr Jelínek

Holosečné kácení devastuje lesní půdu, varují vládní experti. Způsobuje rozklad organické hmoty a odplavení živin. Proto Hnutí DUHA prosazuje reformu lesního zákony a dotačních programů.

Globální změny podnebí

Důsledky této politiky přitom budou čím dál tím horší. Postupné oteplování globálního podnebí totiž zvyšuje teplotu také u nás. Proto se v příštích desetiletích posunou takzvané vegetační stupně: druhy, které se doposud vyskytovaly v nížinách, se přesunou na výše položená místa. Nevyhne se to pochopitelně ani stromům.

Zvýšení teploty a změna srážek tedy ještě podstatně zvětší plochu českého území, kde smrk vůbec nedokáže růst. Podle propočtů by to dokonce i po odečtení míst, kde smrčiny nejsou ani dnes, mohlo do roku 2030 postihnout až čtvrtinu území [15]. Větší množství oxidu uhličitého, který naopak na lesy působí příznivě, bude sice tyto účinky zmírňovat [16]. Přesto se na řadě míst hlavně ve středních polohách pahorkatin a vrchovin očekává rozsáhlé odumírání stromů [16]. Teplo a sucho povede k rozšíření kůrovce a dalších škůdců. Klíčovým faktorem ovšem asi bude infekce václavkami [17] – populární houby totiž zároveň patří mezi nebezpečná onemocnění smrku.

Holosečné kácení

Holoseč je vykácení všech nebo většiny stromů najednou na velké ploše. V České republice je povolena do rozlohy jednoho, v lužních či borových lesích a na nepřístupných horských svazích až dvou hektarů. Každý rok těžbou vzniká v průměru něco přes 15 000 hektarů holin, které se posléze opět zalesňují. Často vznikají jako dlouhé pruhy vykácené po svahu dolů.

Pro lesní půdu znamená holosečné kácení šok. Za přírodních podmínek by se stromy vyměňovaly jeden po druhém. Ale teď je velká plocha namísto stínu vystavena přímému slunci. Na holinách se proto rychle rozkládá organická hmota v zemi [9]. Obnaženou vrstvu humusu s živinami déšť snadno odnáší pryč [9]. Vinou rychlého odtoku se také zvyšuje riziko povodní [13]. K erozi přispívá i přetahování kmenů, jež rozrývá

povrch půdy. Úplná regenerace půdy po holoseči bude podle vědeckých propočtů trvat až 1500 let [18]. Totálně se likviduje lesní prostředí: na mnoho let proto zmizí většina důležitých druhů rostlin a zvířat, které zde nemohou žít [19]. Odumírají houby a půdní bakterie, jež stromům zajišťují živiny. Zároveň holosečné kácení poškozuje rekreační hodnotu lesů. Namísto stinných, příjemných porostů s jednotlivými vykácenými stromy musejí turistické stezky procházet nepopulárními holinami spalovanými sluncem.

Novou výsadbou potom vznikají nudné, věkově i prostorově stejnoměrné porosty, kde chybí přirozená věková pestrost. Takové lesy jsou nestabilní a náchylnější na ataky škůdců nebo na výkyvy počasí. Přitom lze používat šetrnější způsoby kácení po jednotlivých stromech nebo skupinkách s časovým odstupem tak, aby půda zůstala alespoň částečně zastíněná.

Staré stromy a odumřelé dřevo

Lesům také škodí téměř totální odstraňování mrtvého dřeva, které je přirozeným zdrojem živin: starých stromů, stojících souší, padlých kmenů, větví a podobně. Zajišťují půdě humus, živiny i vlhkost a stabilizují ji proti erozi. Na ležících kmenech často vyrůstají mladé stromky, zejména v horách, takže jsou velmi důležité pro obnovu lesa [20].

Zároveň staré stromy, dutiny a stojící i padlé mrtvé dřevo představují velmi důležitý biotop, úkryt a zdroj potravy pro množství živočichů: řadu druhů ptáků – včetně sov, datlů, čápů černých, lejsků, brhlíků či sýkor –, plchů, netopýřů, brouků, jako jsou tesaříci, nosorožci nebo roháči, i dalších skupin hmyzu, pro choroše a jiné houby, lišejníky, mechy nebo kapradiny. Asi třetina evropské lesní fauny a flóry je závislá na mrtvém dřevě [21]. Řada těchto zvířat pomáhá hubit škůdce.

Ale v intenzivně obhospodařovaných lesích mrtvé dřevo chybí. Za přírodních podmínek by jej na jeden hektar evropského listnatého porostu připadalo asi 40–200 m³ [21]. Ve

skutečnosti ovšem v hospodářských lesích bývá daleko méně, nanejvýš kolem 10 kubíků mrtvého dřeva, ale často pouze jeden nebo dva krychlové metry [21]. Totální odvážení vážně přispívá k degradaci lesní půdy a ztrátám živin [9]. Experti WWF proto doporučují do roku 2030 dosáhnout v Evropě objemu 20–30 m³ mrtvého dřeva na hektar [21].

Přemnožená zvěř

Obnově správné skladby lesů brání také příliš vysoké stavy zejména jelení a srnčí zvěře, uměle udržované kvůli lovu a trofejím. Přemnožená zvířata doslova spásají semenáčky a mladé stromky především listnáčů a jedlí. V roce 2004 způsobila v českých lesích škody za 33 milionů korun [1]. Ovšem několikanásobně více stojí ochrana stromků před zvířaty: samotné státní Lesy ČR na ni každoročně vydávají dalších asi 300 milionů korun [22]. Jenom kvůli ztrátám státních lesů přispívají daňový poplatníci lovcům na každý kilogram zvěřiny 270 korunami [23].

Legislativa: reforma lesního zákona

Příčinou špatného stavu lesů je nedokonalá legislativa, která umožňuje nešetrné hospodaření. Změna složení porostů bude trvat desítky let. Ale jsou nutná pravidla, která k ní povedou. Hnutí DUHA proto prosazuje několik klíčových změn lesního zákona:

- Zákaz holosečné těžby na ploše větší než 0,3 hektaru.
- Přípustný podíl druhu stromu na výsadbě je nejvýše o 10 % větší než v přirozené druhové skladbě na daném místě – s výjimkou přesně vymezených podmínek pro pěstování nepřirozených porostů.
- V lesích ve vlastnictví státu povinnost ponechat nejméně 10 stromů na hektar na dožití a k zetlení; v lesích soukromých a obecních pět stromů na hektar.

Změna dotačních programů

Stát paradoxně nešetrné hospodaření sám platí. Patrně nejzávažnějším případem jsou dotace na zalesňování: umožňují za peníze daňových poplatníků financovat další výsadbu smrčín v místech, kam vůbec nepatří [24].

Hnutí DUHA je přesvědčeno, že by stát neměl subvencemi pouze vylepšovat ekonomické výsledky jednotlivých lesních podniků. Musí své peníze využívat k podpoře veřejného zájmu a zdravých lesů. Proto by se dotační programy měly zaměřit především na:

- zalesňování místními druhy dřevin v oblastech s nedostatkem lesa;
- dotace na ponechávání většího množství mrtvého dřeva, než vyžaduje zákon;
- výsadbu většího množství místních druhů dřevin a zavádění pestré věkové struktury lesa;
- odstraňování starých melioračních trubek, které nevhodně odvodňují lesy;
- kompenzace za omezení komerčního hospodaření v národních přírodních rezervacích, prvních zónách národních parků a soustavě Natura 2000.

Certifikace šetrného hospodaření

Pomoci šetrnému hospodaření může každý. Také v českých obchodech se už objevují výrobky se značkou Forest Stewardship Council (FSC).

Certifikát FSC s právem používat příslušné logo uděluje majitelům lesů, kteří plní mezinárodní pravidla šetrné péče. Založily jej začátkem devadesátých let velké globální ekologické organizace, některé dřevařské společnosti a další partneři. Podrobná kritéria se upravují podle místních podmínek příslušné země. Dodržování se pečlivě kontroluje. FSC se stává se velmi populárním mezi zákazníky. Na trhu je už přes 20 000 výrobků se značkou FSC. Nakupují jej také významné firmy. Například řetězec Hornbach oznámil, že od roku 2008 nebude používat dřevo z nových členských států EU, které nemá certifikát FSC.

Hospodaření podle pravidel FSC se rozšiřuje také v Evropě. Lotyšsko, Estonsko a Chorvatsko certifikovaly všechny státní lesy. Zavádějí je také státní podniky na Slovensku, v Polsku, Litvě, Maďarsku a Rumunsku či německé spolkové lesy. V České republice tento standard dodržuje zatím pět majitelů lesů.

Šetrné hospodaření v běžném lese – přírodní pralesy v rezervacích

Mají se české lesy proměnit v pralesy bez lidských zásahů? Nikoli. K tomu slouží národní přírodní rezervace a první zóny národních parků. Národní přírodní rezervace tvoří asi 0,9 % našich lesů [2]. Tady by měly vzniknout unikátní ukázky kousků české divočiny. Turisté zde uvidí, jak by naše krajina vypadala, kdyby se jí člověk nedotýkal. Můžeme tu obdivovat přirozené proměny ekosystémů: pralesy s prastarými stromy, padlými kmeny a samovolně vyrůstajícími stromky. Domov tady nacházejí nejvíce ohrožené druhy zvířat a rostlin. Takových útočišť u nás nikdy nebude mnoho – patří ovšem k nejkrásnějším klenotům naší přírody. Protože nemají obdoby, jsou také velmi důležité pro vědecký výzkum.

Naopak v běžném lese je samozřejmostí normální hospodaření a těžba. Hnutí DUHA prosazuje větší využívání dřeva – obnovitelného přírodního zdroje. Nutné jsou ovšem šetrnější postupy: vyloučení holosečného kácení, sázení stromů odpovídajících převážně místní druhové skladbě, ponechávání menší části stromů k zestárnutí a zetlení. Zajistí se tak zdravý růst lesa, ochrana půdy a vysoká rekreační i ekologická hodnota.

Prameny

- [1] Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství České republiky za rok 2004. Ministerstvo zemědělství, Praha 2005
- [2] Zpráva o životním prostředí České republiky v roce 2004, Ministerstvo životního prostředí, Praha 2005
- [3] Monitoring stavu lesa v České republice 1984–2003, Ministerstvo zemědělství/Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti, Praha 2004
- [4] Stanovský, J. (2002): The influence of climatic factors on the health conditions of forests in the Silesian Lowland, *Journal of Forest Science* 48 (10): 451–458
- [5] Jankovský, L., et Palovčíková, D. (2003): Dieback of Austrian pine – the epidemic occurrence of *Sphaeropsis sapinea* in southern Moravia, *Journal of Forest Science* 49 (8): 389–394
- [6] Soukup, F., et Pešková, V. (2004): Odumírání borovice lesní v ČR v roce 2004, *Lesnická práce* 83 (8): 410–411
- [7] Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství České republiky za rok 2003, Ministerstvo zemědělství, Praha 2004
- [8] usnesení vlády č. 532/2000, ke Zprávě o vývoji škod působených imisemi na lesních porostech a o možnostech snížení rozsahu těchto škod
- [9] Hruška, J., et Cienciala, E. (eds.): Dlouhodobá acidifikace a nutriční degradace lesních půd – limitující faktor současného lesnictví, Ministerstvo životního prostředí, Praha 2001
- [10] Podrázský, V., Remeš, J., et Čížek, M. (2004): Přírodě blízké LH a stav lesních půd, *Lesnická práce* 83 (1): 18
- [11] Podrázský, V., et Remeš, J. (2005): Effects of forest tree species on the humus form state at lower altitudes, *Journal of Forest Science* 51 (2): 60–66
- [12] Hrubý, Z. (2002): Ekologická stabilita přírodního lesa v bukovém vegetačním stupni. In: Maděra, P. (ed): *Ekologické sítě. Geobiocenologické spisy* 6: 261–273
- [13] Simon, O., et Sucharda, M.: Vliv hospodaření v krajině na průběh a účinek povodní: přehled problémů a doporučená opatření, Hnutí DUHA, Brno 2003
- [14] Šindelář, J., Frýdl, J., et Novotný, P. (2004): MZD v lesích a lesnická legislativa, *Lesnická práce* 83 (9): 455–457
- [15] Kopecká, V., et Buček, A.: Modelování možných důsledků globálních klimatických změn na území České republiky, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha 1997
- [16] Kalvová, J., Kašpárek, L., Janouš, D., Žalud, Z., Kazmarová, H. (eds.): Scénáře změny klimatu na území České republiky a odhady dopadů klimatické změny na hydrologický režim, sektor zemědělství, sektor lesního hospodářství a na lidské zdraví v ČR, Národní klimatický program České republiky, Praha 2004
- [17] Jankovský, L., et Cudlín, P. (2002): Dopad klimatické změny na zdravotní stav smrkových porostů středohor, *Lesnická práce* 81(3): 106–108
- [18] Kaňák, K. (2005): Životní prostředí po česku, Šumava X (2): 14–15
- [19] Míchal, I. (ed.): Obnova ekologické stability lesů, Academia, Praha 1992
- [20] Ježek, K. (2004): Contribution of regeneration on dead wood to the spontaneous regeneration of a mountain forest, *Journal of Forest Science* 50 (9): 405–414
- [21] Dudley, N., et Vallauri, D.: Deadwood – living forests, WWF, Gland 2004
- [22] Lesy České republiky státní podnik. Výroční zpráva 2003, Lesy ČR, Hradec Králové 2004
- [23] Genda, I.: Myslivost: historie a postavení ve společnosti, Hnutí DUHA, Brno 2001
- [24] Konečný, M., Matoušek, L., et Kotecký, V.: Ekologické dopady Společné zemědělské politiky a vstupu do EU v českém zemědělství, Hnutí DUHA, Brno 2004

Vydání této publikace umožnila
laskavá finanční podpora Nadace Partnerství.

Text: Zuzana Štroufová, Jaromír Bláha, Vojtěch Kotecký
Vydalo Hnutí DUHA, říjen 2005.

Hnutí DUHA
Friends of the Earth Czech Republic

A Bratislavská 31, 602 00 Brno
T 545 214 431
F 545 214 429
E info@hnutiduha.cz
www.hnutiduha.cz

Hnutí DUHA s úspěchem prosazuje ekologická řešení, která zajistí zdravé a čisté prostředí pro život každého z nás. Navrhujeme konkrétní opatření, jež sníží znečištění vzduchu a vody, pomohou omezit množství odpadu, chránit krajinu nebo zbavit potraviny toxických látek. Naše práce zahrnuje jednání s úřady a politiky, návrhy zákonů, kontrolu průmyslových firem, pomoc lidem, rady domácnostem a vzdělávání, výzkum, informování novinářů i spolupráci s obcemi. Hnutí DUHA působí celostátně, v jednotlivých městech a krajích i na mezinárodní úrovni. Je českým zástupcem Friends of the Earth International, největšího světového sdružení ekologických organizací.